

SZTAHÓ ESZTER ILDIKÓ

A Berkovics-család iratai

Tatabánya Megyei Jogú Város Levéltárnak gyűjtőköre kiterjed a város illetve elődközségeihez kapcsolódó személyek és családok fennmaradt iratanyagára (hivatalos dokumentumok, levelezés, naplók) és fényképeire is. Így kerültek a levéltár őrizetébe Király Ernőné, született Berkovics Ida tatabányai pedagógus családi iratai (töredék). A dokumentumok vizsgálata lehetőséget ad arra, hogy bepillantást nyerjünk egy, ha nem is tősgyökeres, de Tatabányához sok szállal kötődő népes rokonsággal rendelkező család életébe. A levéltár gyűjteményébe tartozó iratok és az anyakönyvi adatok²⁶ együttes segítségével nyomon lehet követni a Berkovics ősök származását a Berkovics ágon egészen az ükszüelőig visszamenőleg. Az iratok alapján a legtöbb információt Király Ernőné apjáról, Berkovics Kálmánról kapjuk.

Berkovics Ida származását az anyakönyvek adatain túl a megőrzött Család-Lapok adatai, dédszüleinek keresztlevél (születési és házassági) másolatai, valamint nagyapja, Berkovics Imre keresztlevél (születési) másolata alapján tudjuk kideríteni. A három keresztlevél és a házasságlevél másolatát az érintettek származásuk igazolása céljából 1939 és 1944 között állíttatták ki arról, hogy nem tartoznak az 1939. évi IV. t. c. hatálya alá, azaz nem zsidó származásúak.²⁷

A Berkovicsok Sárról²⁸ származnak, katolikus családból. Berkovics Ida dédapja, Berkovits János (Joannes) Saáron született 1832-ben. Apja, Berkovics János ignobilis (nem nemesi származású), anyja, Puklér Julianna volt.²⁹ A dédanyja, Kiss Anna 1842-ben született Kissitkén (ma Sitke, Vas megye), apját Kiss Fe-

²⁶ Tatabánya Megyei Jogú Város Levéltárban (A továbbiakban: TMJVL) őrzött anyakönyvi másodpéldányok bejegyzései.

²⁷ A magyar királyi minisztérium 1939. évi 7.720. M E. sz. rendelete a zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról szóló 1939: IV. törvénycikk végrehajtásáról „Ha a születés, illetőleg a házasságkötés idejében vagy helyén állami anyakönyveket nem vezettek, az említett ténykörülmények igazolására felekezeti anyakönyvi kivonat (keresztlevél, házasságlevél) szolgál.” Rendeleték Tára 1939.2 köt. p. 1173.

²⁸ Sár községet 1912-ben csatolták Sárvárhoz.

²⁹ A keresztlevél másolatát Sárváron állították ki a sárvári Szent László római katolikus templom plébániáján őrzött kereszteltet anyakönyve alapján, 1939-ben. Tatabánya Megyei Jogú Város Levéltára XIII/2. a. Berkovics-család töredék iratai. A továbbiakban: TMJVL XIII/2. a.

rencnek (nem nemesi származású), anyját Sali Annának hívták.³⁰ Berkovits János és Kiss Anna 1858. január 31-én kötött házasságot, ekkor mindketten Kissitkén laktak. A férj 25 a feleség 15 éves volt.³¹ Az anyakönyvek alapján két gyermekük volt. Berkovics Ida nagyapja, Berkovics Imre (Emericius) 1879. november 1-én született Saáron.³² és Berkovics Miklós (1877–1946).³³

Berkovics Imre (Saár, 1879 – Tatabánya, 1949) 1907. július 27-én vette feleségül Bálint Juliannát (Muzsna, ma Székelymuzsna, Románia 1883 – Tatabánya, 1971). A menyasszony szülei: Bálint György és Bara Ráchel voltak. Annak ellenére, hogy a házasságkötése 1907-ben történt, az első anyakönyvezett közös gyermekük, ifj. Berkovics Imre már 1904-ben megszületett. Ugyanakkor közös gyermekeik között nem szerepelt Berkovics Ida apja, Berkovics Kálmán.

Az anyakönyvi adatok szerint hat gyermekük született, de csak Imre, Ilona és Kálmán éltek meg a felnőtt kort.³⁴ Ifj. Berkovics Imre (Székelymuzsna, 1904 – Tatabánya, 1974) 1929-ben vette feleségül Jánoska Matildot, ekkor villanyszereplő segéd volt, majd 1946-ban elváltak. Berkovics Ilona (Tatabánya 1909 – Tatabánya, 1971) 1934-ben ment feleségül Imrei Sándorhoz.

A fennmaradt Család-Lapba beírt gyermekek születési és halálozási adatai elérnek az anyakönyvek adataitól, illetve pontatlanok.³⁵ A Család-Lap bejegyzéseit elvileg folyamatosan vezették, de gyakran pontatlanul, illetve utólag, emlékezetből.

Berkovics Ida apja, Berkovics Kálmán (sz. Bálint Kálmán) 1907. január 11. Tatabányán született.³⁶ Apja, Berkovics Imre csak 1909 szeptemberében ismerte el fiaként. Berkovics Ida anyja, Viskovich Erzsébet 1907. április 28-án, Tatabá-

³⁰ A keresztlevel másolatát Nagysitkén állították ki a nagysitkei római katolikus plébánián őrzött keresztelek anyakönyve alapján, 1939-ben. TMJVL XIII/2. a.

³¹ A házasságlevél másolatát Nagysitkén állították ki a nagysitkei római katolikus plébánián őrzött házasságlevél anyakönyve alapján, 1939-ben. TMJVL XIII/2. a.

³² A keresztlevel másolatát Sárváron állították ki a ki a sárvári Szent László római katolikus templom plébániáján őrzött keresztelek anyakönyve alapján, 1944-ben. TMJVL XIII/2. a.

³³ Berkovics Miklós lakatos volt, feleségét Szabó Annának hívták. Négy gyermekük született, de csak kettő élte meg a felnőttkort: Berkovics Anna, aki 1923-ban feleségül ment Soproni József géplakatos segédhez és Berkovics Mária, aki 1944-ben Heisz József csillós felesége lett.

³⁴ Berkovics Miklós (1908–1908), Berkovics Julianna (1912–1918), Berkovics Julianna (1920–1922) és Berkovics Gyula (1924–1932).

³⁵ „Miklós Tb. 1908 febr. 22/23.–1909 febr. 25., Ilona Tb. 1909. márc. 4/7–1971. VIII. 28., Julianna Tb. 1912. máj. 6–1920., Julianna Tb. 1919. júl. 13–1926.5. és Gyula Tb. 1923. április26/ május 2.–Tb. 1932. január 12.” Család-Lap Berkovics Imre és Bálint Julianna részére. TMJVL XIII/2. a.

³⁶ Berkovics Kálmán villanyszerelő segédlevelében és a nevére kiállított erkölcsi bizonyítványban is a születési dátuma 1906. június 15. TMJVL XIII/2. a.

nyán született. Szülei: Viskovich Domonkos (1875–1946) osztrák állampolgár és Klebsz Mária (1879–1939) voltak. Berkovics Kálmán 1930. október 25-én kötött házasságot Viskovich Erzsébettel Bálint Kálmán néven, de az anyakönyvben szerepel egy megjegyzés: „a férj Berkovics Kálmán néven szerepel az anyakönyvben.”

Berkovics Kálmánnak és Viskovich Erzsébetnek két lánya született, mindketten Tatabányán³⁷: Berkovics Ida Margit 1932. június 10-én és húga Berkovics Erzsébet Mária 1934. június 9-én.³⁸

Berkovics Kálmán „jó” minősítésű villanyszerelő segédleveléből kiderül, hogy hat elemi végzett, majd villanyszerelőként dolgozott és három éves gyakorlati tapasztalatot szerzett. A segédlevelet Tata-Tóváros és Tatai Járási Ipartestület adta ki 1929. október 2-án. A nevére kiállított erkölcsi bizonyítványát 1929. augusztus 22-én adta ki a Magyar Királyi Állami Rendőrség Tatabányai Kapitánysága: „Berkovits Kálmán tatabányai 1906. június hó 15. születésű 24 éves rom. kath. vallású nőtlen állapotú villanyszerelő foglalkozású erkölcsi magaviselete rendőri szempontból kifogástalan volt. Ezen erkölcsi bizonyítványt fél kérelmére előéletének igazolása céljából adatott ki.”³⁹

Az iratok között találjuk Berkovics Kálmán és felesége, Berkovics Kálmánné sz. Viskovich Erzsébet újjáépítési közmunka igazolványát 1945-ből, valamint közmunka igazolványaikat 1946-ból. A közmunka kötelezettséget a II. világháború után rendelték el. A férfiak 18–60, a nők 18–42 éves korig közmunkakötelesek voltak. A közmunka-kötelezettség általában havi 4 munkanapra terjedt ki, amelyet a kötelezett személyesen, vagy készpénzben, ún. közmunkaváltsággal teljesített. Berkovics Kálmán a közmunka kötelezettségnek váltságdíj fizetésével tett eleget, amelyet 1945-ben és 1946-ban a munkahelyén, a Magyar Általános Köszénbánya RT-nél teljesített. Felesége szintén váltságfizetéssel teljesítette a közmunka kötelezettséget, havonként meghatározott összeget fizetett.

A közmunka igazolványokból az is kiderül, hogy a család 1945–1946-ban Tatabányán a Jókai Mór utca 154. I. szám alatt lakott. Az 1934. január 3-án kelt bejelentést igazoló szelvényen⁴⁰ a család lakcíme: Tatabánya, Erdősor utca 154. I. volt. Nem arról van szó, hogy a család időközben elköltözött volna. Csupán a lakcímük változott meg, mert 1947-ben, Tatabánya várossá egyesítésekor a községek (Alsógalla, Bánhida, Felsőgalla és Tatabánya) azonos utcaneveit megszüntették. Így az Erdősor utcát 1947-től Jókai Mór utcának hívták.⁴¹

³⁷ Család-Lap Berkovics Kálmán és Viskovich Erzsébet részére. TMJVL XIII/2. a.

³⁸ 1955. július 23-án kötött házasságot Kovács Bélával.

³⁹ Erkölcsi bizonyítvány. TMJVL XIII/2. a.

⁴⁰ A bejelentést igazoló szelvényt a Magyar Királyi Államrendőrség Tatabányai Kapitányságának Bejelentő Hivatala adta ki. TMJVL XIII/2. a.

⁴¹ Tapolcainé Sáray Szabó Éva: Tatabánya lakótelepei és utcanevei. – Tatabánya: Tatabánya Megyei Jogú Város Levéltára, (2010). – p. 65.

1959-ben költözött a család Tatabánya Újváros P. épület V. lépcsőház II. emelet 6. ajtószámú lakásba. A bérleti szerződést a Tatabányai Ingatlankezelői Vállalat újvárosi házkezelőse, mint bérbeadó és Berkovics Kálmán a Központi Műhelyüzem dolgozója 1959. április 16-án kötötte meg. Az éves lakbér 1056 forint volt, ami 88 forintot jelentett havonta. „A bérlő a lakás három lakószobáját, konyháját, éléskamrát, WC-t, előszobát, [nevezett] helyiségeket kizárólagosan Berkovics Kálmán [a] helyiségeket családjával közösen használja.”⁴² A bérleti szerződés hátoldalán „Bérlemény leltár” címen sorolták fel a lakás berendezését és tartozékait: 3 db cserépkályha, 1 db takaréktűzhely fehér zománc, 1 db vízkagyló, 1 db WC kagyló, 1 db fürdőkád, 1 db fürdőkályha, hengerrel, 1 db fali mosdó, 5 db vászonredőny, 8 db villanykapcsoló, 7 db konnector, 1 db csengő, 1 db éléskamra fapalc. A leltári tárgyak állapota, használhatósági foka minden tételnél ugyanaz: használt.

Berkovics Ida megőrizte rokona⁴³, Borza Ferenc tatabányai főjegyző és családja gyászjelentését is. 1931. szeptember 13-án éjfél után 20 perccel Matuska Szilveszter felrobbantotta a biatorbágyi vasúti völgyhidat, éppen akkor, amikor a Budapest-Ostende gyorsvonat áthaladt rajta: „Az egyik 2. oszt. kupéban lelte halálát Borza Ferenc tbányai főjegyző, a felesége: Berkovics Mária és kislányuk. Mária nagypapám, Berkovics Imre unokahúga volt, apukám tanítónő unokanővére. A kislányuk babakocsiját én örököltem.”⁴⁴ – írta Berkovics Ida a Népszabadság 2001. szeptember 14-i biatorbágyi merényletre emlékező kivágott újságcikk felső részére. A gyászjelentésen a családtagok rokonai testvérek, sógorok, sógor nők és elsősorban fiuk, Borza Béla búcsúzik.

Berkovics Kálmán politikai szempontból történő személyi jellemzéséről több dokumentum is megtalálható a Berkovics család iratai között.⁴⁵ A feljegyzések tartalma olykor sablonos és hasonló egymáshoz, de néhány fontos adatot, információt megtudunk az érintettől és családjáról.

Az 1952. december 13-i „Feljegyzés egyéni foglalkozásról”, melynek célja: „munkaközbeni megismerés” volt. A feljegyzést a Tatabányai Szénszállító és Szolgáltató Vállalat Ótelepi gépüzem személyzeti vezetője készítette. Ez a leírás szinte megegyezik a személyzeti vezető által 1953. április 25-én készített egyéni foglalkozás szövegével. Ezekből kiderül, hogy Berkovics Kálmán 1927 óta dolgozott „világításszerelőként” és az ezt megelőző években egészen 1952-ig üzemi megbízott volt, jelenleg pedig tanulófelelős. A feljegyzésben kiemelték, hogy a tanulókkal nagy szakértelemmel és türelemmel foglalkozott ugyanúgy, mint a hozzá beosztott munkatársakkal. Egyetlen negatív megjegyzés, miszerint

⁴² Bérleti szerződés. TMJVL XIII/2. a.

⁴³ Borza Ferencné sz. Berkovics Mariska Berkovics István kántortanító és Szamweber Jozefa lánya volt.

⁴⁴ TMJVL XIII/2. a.

⁴⁵ Az idézetek a fent nevezett dokumentumokból valók. TMJVL XIII/2. a.

Berkovics Kálmán nagyon hiú volt a szakmájára, a kritikát pedig nem viselte jól. Ugyanakkor „Ipari vonalon még fejlődést látok nála, mert szakmába vágó dolgok után nagyon érdeklődik.”

1953. február 23-án a Budapesti Tudomány Egyetem Lenin Intézetének Káder Csoportja kért információt arról, hogy milyen Berkovics Kálmán politikai magatartása és hogyan viszonyul a munkájához és a munkatársaihoz. Az információ kérésének indoklása a következő volt: „Az információra nevezett leánya B. Erzsébet, Intézetünk I. éves hallgatója káderanyagának kiegészítése céljából van szükségünk.” Az 1953. március 6-án kelt válasz szerint Berkovics Kálmán politikailag megbízható, munkásérzelmű, szorgalmas, munkájáért pedig többször dícséretben és jutalomban részesült. Először az üzemi pártvezetőség tagja, majd két évig elnöke volt, de betegségére való tekintettel felmentették.

1954. január 25-én egy újabb információkérést címeztek az Ótelepi gépüzem személyzeti vezetőjének, ezúttal Tatabánya Város Tanácsa Végrehajtó Bizottságának Személyzeti Osztályától. Ebben is Berkovics Kálmán múltbéli és jelenlegi magatartására illetve a párthoz és munkatársaihoz való viszonyára voltak kíváncsiak. „Az információra azért van szükségünk, mert nevezett leánya, Ida, mint nevelő van tanácsunknál nyilvántartva és káderanyagát akarjuk kiegészíteni”. Az 1954. január 28-án kelt válaszból megtudjuk, hogy Berkovics Kálmán mindenki-vel barátságos volt, munkatársai szerették. Munkájának elismeréseként 1953. június 8-án sztahanovista oklevelet kapott. Politikai megbízhatóságát azonban csak közepesre értékelik „mert nem tud kiállni minden esetben pártunk politikája mellett.”

1956. szeptember 28-án is készült jellemzés Berkovics Kálmánról. A származása és családja ismertetése után a munkájának bemutatása következett. A jellemzésből kiderül, hogy néhai apja, Berkovics Imre segédmunkás csoportvezető volt. Berkovics Kálmán bátyja, Imre szintén villanyszerelő, húga, Ilona pedig 1956-ban a Vendéglátó Vállalat alkalmazottjaként dolgozott. Berkovics Kálmán 1945-től volt tagja a Bányász Szakszervezetnek. „Az üzemre háruló feladatokat és a dolgozók által felvetett üzemi problémákat a párvezetőséggel és az üzemvezetőséggel minden esetben átbeszéli, amely nagyban elősegíti az üzem belüli jó kollektív munka kialakulását.” – írja a Tatabányai Szénbányászati Tröszt Központi Műhely-üzem üzemvezetője.

Az ismertetett több mint 20 dokumentum is bizonyítja azt, hogy néhány hivatalos papír, megőrzött személyes irat mennyi információval gazdagíthatja még egy olyan nagy múlttal rendelkező család, mint a Berkovics familiáról meglévő ismereteinket.